

A költő, akit csak jelenéseiből ismertünk

In memoriam Láng Éva (1925–2013)

Első jelenés: a meglepő. A legelvtársibb időben, az ötvenes évek első felében, nagy hivatástudatú, fontos elvtársak értekeztek éjszakába nyúlóan, gomolygó cigarettafüstben, kis csészéik alján beszáradt kávézacc, Marx–Engels–Lenin–Sztálin pedig figyelte őket. Nagy feladatuk volt: minisztert kellett jelölniük a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium élére. Első számú jelöltjük egy alacsony, halk szavú, sűrű bajuszos férfi, aki előtt számokkal, geometriai ábrákkal telefirkált papírok tornyosultak. Magas homlokáról az izzadságcseppek sűrűn hullottak a papírhalomra.

Elmúlt éjfél. Hirtelen kivágódott a napközben szigorúan őrzött, de éjszakára őrizetlenül hagyott terem ajtaja, és bemórikálta magát a Csárdáskirálynő Sylviája, habos túllból és fényes szaténból művészien kreált alkalmi kosztümben, széles kalapjáról oldalra lefittyedt fácántollakkal. Az értekezlet elcsigázott résztvevői megbűvölten meredtek a látomásra, aki negédesen megszólalt:

– Az uramért jöttem!

A mondat ugyanolyan anakronisztikus volt, mint a jelenés öltözéke: az ott izzadó férfinak megszólításként elsősorban az „elvtárs” járt, kevésbé hivatalosan a „férjem”, de az „uram” egy olyan, letűntnek hitt világból szólt, hogy az ily módon megszólított azonnal hiteltelenné, megbízhatatlanná vált a többiek szemében. Az alacsony, bajszos, szemüveges férfi meghajolt asszonya előtt, aki karon ragadta és kivonszolta. A férfi otthon kezét csókolt a nejeének. Sosem lett belőle miniszter.

Sámson!

Falakat döntünk mi ketten.

Ha énekem, táncom leigáz, játékszer vagy a kezemben.

Megkísértjük a lehetetlent: eső vagy a sivatagomban.

Hogy szeretsz, meséli csönded, míg szétáradsz minden tagomban.

...

Kővel dobálnak elleneid, ébredj! Az egész csak álom.

Sámson, ne félj! Jövök! Segítek! Könnyebb lesz, ha a hajad levágom.

...

Megfizetlek, rajtad ragyogok, formállak, mint lantos a verset.

Sámson, dicsérj! Sámson, imádhatsz! Tudjam, feladtad *magad* nékem.

(Sámson)

Második jelenés: az öntudatos. Ókori jelmez: fehér ruhán keresztbe vetett, az egyik vállon fibulával megtűzött fehér kendő, a jövőt hiába prófétáló Kasszandráé, aki tudja, mit kéne tenni az életben maradásért, de nem hisznek neki.

Én megjósoltam, mert biztosra vettem:

Kasszandra-sorsom kinevettetés.
Ahogy az idő araszol felettem,
az ajkamra fagyott a nevetés.

(Horror)

Másutt is:

A jós te voltál, én Kasszandra lettem.
Trója felett vijjog, üvölt szavam.
Az évszázadok elszállnak felettem.
Megtisztul a bűnös, ha lelke van?

(„Iam proximus ardet...“)

Azt is tudta, hogy a női sorsot ő éli meg a legtökéletesebben.

Nekem megéri, hogy korábban keljek azért, hogy rend
vegyen körül! Akkor örülök, ha erőmből termett termést
aratok, és ha eszközül magam használok! Megéri, ha este
a fáradtság lefogja kezem, ha ronggyá gyűr a kényszer,
mert az ésszel esztelen hajtott élet vészjel nélkül végez velem.
Nekem kell a sok, a még több, és a mindezért járó jutalom
összerogyás, kell a terített asztal kora reggel, a napi
szüntelen mozgás, portalan szoba, az otthon forma tér
harmóniája, tárgyak zenéje, színek ritmusa, kell a betű,
a gondolat mögötte, a gondolat – az enyémmel rokon –,
társ-ösztönök mozgatnak ostorozva, csak önmagamat fosztva
osztozom.

(Megéri!)

Az öntudat odáig vezet, hogy Hamlet *anyjának* szellemét képes önmagából
előhívni:

„eszedbe jussak!”
én, királyi ős, akit nem bástyafalra űz a vétek,
hős voltam, falba ütköző, de nő, anyáid közt –
legkirályibb ős...

(„eszedbe jussak!” – Fiamnak)

Alakja felmagasodik *agnus dei*ként is:

Vád ez az iszonyú zene, a hangom keresztfa, a szavam bója,
az országutak követelnek, legyen hasonlíthatatlan fájdalom szószólója...
(Most értem meg)

A Földön minden megtörtént, ami
percenként megismétlődik velem –

(Opusculum)

Végül a költői, művészi öntudat olyan magas fokra hág, hogy kötetének szer-
kesztőjeként kénytelen voltam egy verse fölé az Ovidius-idézetet mottóként odaírni
a híres *Önéletrajzból*: „Quidquid temptabam dicere versus erat”. Láng Évánál:

Én nem írom a verset.
A szó szökik belőlem.

(Annyira)

Harmadik jelenés: a szenvedő. Talpig feketében. Arca hófehérre púderozva, szemöldöke fekete ceruzával vékonyan megrajzolva, szeme fölött zöldeskék szemhéjpúder; ez együtt a szürkés-kék szemmel, a vérvörösre rúzsozott szájjal, egy vidéki színház maszkmesterének remeke a *Bernarda Alba házához*. A talpig feketéhez olykor kis fekete fátylas kalapot is feltett. Mintha temetésre indulna. Láng Éva jól tudta – ezért alkalmazta is –, hogy a jelmezek a lélek kivetítései. De milyen a lélek?

Festve lelke. Cifra láda.
Bőrbe karcolt száz ciráda.

(Várnak)

A megtett életút lelkébe, bőrébe sok-sok cirádát, ráncot vésett. Nemcsak az életkor, hanem főként a viselt terhek. Közülük a legsúlyosabb, amitől haláláig nem tudott szabadulni, a *túlélő büntudata* amiatt, hogy a katalizmában elpusztult milliók halála ellenére az ő élete megmaradt.

„még ömlik, mint a tengerár, és tágul, mint a láthatár, az a kiáltó iszonyat, amin nem másít a tudat, amit nem gyógyít az öröm. Körülvesz és a bűnkörön nem lépek ki, mert fogva tart a könyörtelen és akart vezeklő kín, a büntudat: élni tudtam az ég alatt, ami gyönyört takart, adott szeretőt, fiút, haragot, ami lángokkal pusztít el, megemészt gyötrelmeivel.” (*Most, ötvenhárom évesen*)

Ez az önvád, társulva az öregség-tudattal, sajátos, szarkasztikus én-képet rajzolt. Keservesen szenvedett a test romlásától, a hajdan szép nő torzulásától.

Ijeszt a bőrkeményedés. Az első
ezüst pókháló a hajkoronán.
Borzasztanak a mimikai ráncok.

(Ijeszt)

Másutt megtoldja még egy olyan fájdalommal is, ami oktalan volt: a magánnyal.

Vén vagyok, bőrbe varrt porzsák,
elárvult, magára hagyott.

(Veret)

Az életérzés talán legösszetettebb feltárása a *Kifaggatott* című vers, amelyben a „rátörő sóvár ifjúság” felidézte múlt kerül szembe a jelennel:

Arcomon a ránc ránccal bíbelődött.
...
Hiába símult krémmel púderozva
bíbornyi rúzs. Festett, torz vázlatok,
kontár ecset-mázolmány szárad ott.
Álarc, mit a lét szétszaggatott.

A legkeményebb szarkazmus különös módon nem leejti, hanem felemeli a verset az elszántság pátozásaiba:

Úgy figyelem magam én, mint gombostűn a bogárkát.
 Torlódó ráncok gyülevész seregétől fél a halandó.
 Őszül már a bozont, a sörénynek szürke a színe,
 tarkább, mint nagyanyám rég rongy kanavászlepedője.
 Azt már elviselem, ha kezemből a csésze kihullik,
 festéket, ha kenek, magasabbra húz a szemöldök,
 mint az a gyér szőröcske, amit ceruzám bekaréjoz.
 Már régen papirosra rovom fel, ami fontos.
 Zöld szemüveggel nézem, ahogy fut a perc mutatója.
 Árgus száz szeme les rám. Bőrbe kötözve nem illik
 lányos, múltbeli arcom lárvaszerű huzatához.

...

Malmot hajt az idő. Töreték forgó kerekétől.
 Bőszült cséphadaróm gyufaszálként zúz darabokra.
 Úgy figyelem magam én, mint gombostűn a bogárkát.
 Fogcsikorogva elviselem, ha eljön a vég is.

(*Gombostűn*)

Negyedik jelenés: a tragika. A tragédia nem Bernarda Alba házában éri, hanem saját, visszakísértő múltjában. Jeles András, a kiváló rendező filmet készített 1944 elejéről, arról, hogy miként válik egy erdélyi téli kisváros békés, polgári otthonából őrzítő pokol a rettegés, az egymást vádolás, a gyanakvás, a kiútkeresés módozata felett összecsapó indulatok légkörében. A békés polgári családi élet felbomlását egy szép, vékony zsidó kislány írja le naplójában (a magyar Anna Frank feljegyzéseiként is emlegették a könyvet), ennek nyomán kísérhetjük az eseményeket. A felnőttek egymást gyötréseiben részt vesznek a kislány szülei, a szomszédok és a mindenkinél hisztérikusabb, őrzőngő nagymama. Jeles András megtalálta a nagymama szerepére a saját fiatalkorában hasonlókat megélt Láng Évát, aki olyan hitelesen játszotta el a szerepet, hogy 1993-ban, a film elkészültének évében, ő kapta meg a filmkritikusoktól a legjobb női alakításnak járó díjat. A film érzelmi felfokozottságát, az eszeveszett állapotban sikoltozó nagymamát megpróbálom megidézni egy verskezddel, amelynek túlzásai, harsánysága segít elképzelni a *Senkiföldje* nagyijának ordítóztását.

„Már harsonák az ösztönök, a torkok: kürtök, oboák. Micsoda iszonyú zene, sikolyt hörög a trombitád, perzselt ligetek, kopasz erdők, aknavető-dudaszó, ritmus a sötét, betemet, nincs, aki lefogja szemed, fák, fasorok, kopasz erdők, egyformák ezek a jelek, hóviharak, temetők árkában gyűlik a tetem...” (*Most értem meg*).

A nyugtalanság, a tettvágy, a „nem felejtünk!” ösztönzése indítja arra Láng Évát, hogy felkutassa azt a Giorgio Perlascát, akinek önfeláldozó segítsége – hasonlóan Wallenbergéhez – 5200 magyar zsidó életét mentette meg. Kutatásai eredményeképpen Padovában lelték fel Perlascát, majd filmet készítettek róla *Giorgio Perlasca, egy igaz ember története* címen (2002, magyarországi bemu-

tató: 2004). A forgatás több jeleneténél Láng Éva is jelen volt, segítette, instruálta a rendezőt, majd a filmbemutatón felléptették mint a film egyik létrehozóját.

Láng Éva sosem felejthető múltját egy fekete táskában hordja. Ez a táska éppúgy tartozéka a lelki megjelenítésnek, éppúgy hozzátartozik a „fekete jelenés” szimbólumaihoz, mint a fehérre mázolt arc és a fekete fátylas kalap.

„Ez mind az enyém!

Minden betűjét vallatom, eltűnt életek romjain kutatok, emlékek szelíd kísértetei kísérek. Szabályosan összehajtva: oltási bizonyítványok, születés, halál iszonya, másnak hitvány karikatúra, fura kacat, lomtár, nekem oltár!

...

int a gyermekkor eszmélő jelene, a szülők, a testvér hús-vér nélküli múltja. Itt állok fekete örvénye felett, két méter mély anyaföldből, hat láb hosszú gödör fenekéről jönnek elém, nem holt tetemek, bár megszűnni tanító magányból intenek. A jelenük vagyok, őrzöm agyuk, fagyok és napfoltkitörések, tűrések sebeit, törvénytelenül életre ítélték, gyötrelmeim – a kínjaik...”

(A fekete táska)

„Még él sejtjeimben az eldalolt árnyak magánya, antennák rázzák ökleik, ott áramszedők sikoltanak zsúfoltság kínjait hörögve, a házfalak eleven koporsók, hullik a föld dübörögve...”

(Most értem meg)

„Mert járóbeteg a világ, az *egy* a *mind*-ért vezekel. Tanú vagyok. A bírák tettes-társak. A tudatlanság és az átok fertőjéből az égre kiáltok...”

(Ars poetica)

Kasszandra egész életében jajgatva prófétál – szenved attól, hogy nem hallgatnak szavára. Pedig a történelem – mint a mitikus Kasszandra esetében – most is sokszor igazolja a mai jósnő meg nem értett rémképeit.

*és ránktelepszik újra a középkor,
míg körülöttem minden néma, holt,
árnyként tengünk, lézengünk, megrabolt
hitünkön ülnek víg halotti tort,*

ma rám, holnapra rád kerül a sor...

(Szonettek Löw Rabbi sírjánál)

A félelem nála nem pillanatnyi érzet, hanem sosem múló állapot. Idősen, egyre távolabb a múlttól, a görcs még fokozódik is.

„Hol hatvan éve rettegek, ott 'gömbölyűek a hegyek'. Nem hósipkás a meredek. Az élők? Hullamerevek. Mirtusz, babér itt nem terem. Moha kushad az ereszen. (...) Sír a homok. Semlyékek mossák lábnyomod (...) Itt minden mindenről tehet. Felmenthetőek? – A fellegek! Tavasz nyarat szül, ősz telet, szemétdombok a tyúkperek. Hol hatvan éve rettegek, ott vihar csöndesít szelet? Egy kárvallott ország felett emberben dúvad szendereg. (...) Itt megfizetsz a

nevedér'? Ki 'kitántorgott', úgy ítélte. Én? Itt maradtam, magamért. Az anyanyelvem volt a vért, fizetem az uzsorabért; a kövekért, a vizekért kell elviselnem, ami sért? Öröklött ősi hitemért büntettek. Meddig? Miért?

Hol hatvan éve rettegek, az ébredők már éberek! Ránktörnek az új hitlerek? Jelképek? Ősi módszerek?"

(Ránktörnek)

Nemcsak ősei hitét vették el Láng Évától, de az emberiség jólétéért küzdők újfajta hitét is, ez legalább annyira meggyötörte.

Hányféle hitem foszlányokba tépték,
és sárga helyett vörös csillagot
gyaláztak, mennyi érem csillog ott,
ahol kufaré minden, mi érték

...

a földön milliárd mezítláb szalad,
éhhalálról tanúskodik a vérkép
míg úrhajón repül a gályarab...

(Szonettek Löw Rabbi sírjánál)

Minden félelem, görcs ellenére ragaszkodik ahhoz a földhöz, amit hazának nevez.

Jogom van itt e talpalatnyi földhöz!
Nem lámpavashoz, lincshez, nem gödörhöz!
Vereckén át jöttek az enyimek,
kacagány helyett hozták hitüket.
Azzal szerzett jogot az ósapám,
hogy verejtéke csorgott a kapán,
faragott kopjafát, a temetők
őrzik kezenyomatát...

...

A családfám NEMES! És úgy magyar,
akár a gepida, vagy az avar,
a hun, a kazár és a gót,
– hány tisztos náción, s mind bentlakók –.

(Juss!)

A hazához ragaszkodásban elegyedik a fájdalmas múlt a megkötő jelennel.

...

Hol vándor költő-madarak laktak,
guberálok a szeméttelen.
Sokan vagyunk, akik itthon maradtak.
Itt letanyázott a jégkori nyár,
kórót őriz az útszéli kereszt.
Ember! Szorít a múltad, nem ereszt.

A lelkektől fertőzött a határ.
Nappalra virraszt a halálmadár.

(Memento mori)

Nemcsak az ősi hit mártírjaiért jajong az ókori tragédiák karvezetőjének mai utóda, hanem minden szenvedőért, minden áldozatért. A távoli Martin Luther King meggyilkolására írta szép siratóját:

Úgy fekszik, mintha nyarak utóján
vetéséretten learatva volna.
Imára kulcsolva keze meredten...
Vészjelet érezz!

...
Örvényes őszön temetik a sírba.
A teste ében. Körülötte szákszám
fehéren álló alabástrom asszony
reszket a sírnál...

(King)

Ötödik jelenés: a családfő. A kiheverhetetlen veszteség, ami a családot érte, öccse halála.

Kicsik vagyunk. Ketten vagyunk,
egymástól el nem maradunk.
Egyet hiába veszt a sors
– te szegfűszeg, én szegfűbors –
párban megyünk. Kicsik vagyunk,
egymástól el nem szakadunk,

...
Mint kétfelé osztottatok
mindenből kifosztottatok,
azt, amim volt, elvettétek,
férgekkel megégettétek...

(Ketten voltunk)

Sokan mentették át magukat az élet számára azzal, hogy új életet kezdtek, új családot alapítottak. Láng Éva új szerepbe lépett: anyaként és nagyanyaként – mint mindig – mindenben a legtökéletesebbet akarta nyújtani.

Kockás flanelruha, kikeményített kötény, a hajat a homlokból hátraszorító pánt – ne hulljon a haj a levesbe –, makulátlanul tiszta otthon, állandóan frissen főzött étel, különleges ízek-zamatok, egyéni receptek, „Hogy ne legyél ellátatlan!” felkiáltással eléd tálalt nyolcféle édes és sós sütemény, kávé tejjel vagy tejszínhabbal – a Jeles András-féle nagyfi a békés polgári idillben. De az idill – egyetlen szó említésére: tea – elhangolódik, borússá válik.

...
Gyöngyöz a húsleves sárga korongja?
Csöpp csipedettel a spárgaleves,

pulyka aranylik? A krumpli szagát,
ízeit őrzí a szád?

Borstea illata, ménta a fátyol.
Leng. A teában a könnyem a víz.
Sós az az íz. Cukrot sose látott
findzsa, az ócska, a bádóg.

Sólet. A babban a főtt libanyaknak
füstje, a combnak a színe-java.
Rakva a kamrafa, roggyan a rúd.
Zsírban a kácsa, a lúd.

...

(Éhen)

Emlékek az ételekben, ruházatban, helyszínekben. Minden emlék megköti,
visszavonzza.

Húsz esztendőm. Ötven méternyi út.
Jobbra a hentes, balra a vasút.
Az aszfalton heget maró telek
az arcomon árkokat metszenek.
Túsarkon tipegek.

Minden követ, fát ismerek.
Fölelmhajoltak, mint az istenek,
megbámulták, hogy tántorogtam én
a macskakövek tágranyílt szemén.

...

Húsz éve már egy másik ablakon
nézem az eget. Rég nem itt lakom,
de valahányszor erre tévedek,
felismernek a gátfutó szelek,
és hív a ház, a kövek, a falak,
mindaz, ami belőlem itt maradt
fogva tart. Nem ereszt.

(Uzsoki utca)

A családjáért keményen dolgozó nő optikájával asszonyalakjait Medgyessy
Ferenc masszív nőszobrainak arányaiból építi:

„Nézzétek asszonyaitok vasbeton derekát, pillér lábaikat, emelethegynyi
szennyesek áradatát, só, gyufa, sör, bors szonettkoszorúit...” (Énekek éneke).

A család mint a női sors elsődleges színtere kiemelt szerepet kap a kötényes nagy lírájában. Ír anyjáról:

...Te vagy, kit hisz a lelkem.
Levált rólad fiad, ott fut a lányod.

Ne várd! Ha majd csordul könnye utánad,
megáldod úgyis.

(Megáldod úgyis!)

Versekkel üzeni meg szeretetét lánya iránt (*Ments föl!; Doktorrá avatás*), fiának a *Tanúnak jöttélt* szentelte, első unokájának, Katának a *Bakfis-szonettet*, de talán a legkedvesebb az *Egyenes-Ági-ének*, a második lányunokájához írt, sajátos ritmusú – adóniszi kólonban lüktető – vers.

Mind a halandó
este lehunyja
őr-szemefényét.
Rajtam a lánykám
ékköve. Alvó
ősz öreganyját
mennybe kíséri

...

A kötényes nagy legnagobb, legföltettebb életműve a solymári kert, ahol a három család: a nagyszülők, a lánya és családja, fia és családja, összesen tízen, együtt lehettek. A kert megtestesíti a természetet, a szeretetet és a szerelmet.

...

Mont Blanc-i csodát lát Kata. Ági a sárban ott dagonyáz.
Zsolt mossa a kőről az utca porát. Hány golgota itt a fohász!
Történet minden rózsabokor, a bíbor, a bújja lilák.

Mégis emlékeztet mindenre, ami a múlt része:

– Bomlik a nyár pompája. A múltat a jövővel egybetemet. –
Távol az úton roncs kocsi áll. Ott mossa Péter a gyászt.
Ő sem menekül. Ide húzza a múlt. Háló köt gúzsba halászt.

...

(Solymári elégia)

Hatodik jelenés: a bajadér. Arannyal csíkozott, rózsaszín bő bugyogó, mályvaszín blúz, arany mellény, arany- fehér-rózsaszín turbán. Turbánt akkor visel, ha nem volt fodrásznál, de azt szeretné, hogy a feje is dekoratív legyen. Fekete szemhéjtus, kék szemhéjárnycék, fehér púder, vörös rúzs. Vágyó és vágykeltő nő. Egyetlen férfi, egyetlen szerelem: a miniszterségtől megmentett férj. Szerelmük együtt született a felszabadulással: nagyon erős kötés.

„Csókíze volt a levegőnek, mámor tüzelt a szemekben, bomlott sorok üteme vitt, repített szélnél sebesebben. Dal szárnyán iramlik a tavasz, részeg szabadság fogta a kezem, ittasulva lépett, elsodort az áradat és egy lett velem, szét-téphetetlen lánc volt a testünk, a kéz a kézben, csók és ölelés, zengett a béke, éljen, élünk, tavasz volt, ünnep, újjászületés...

Sodort, mint viharzó tenger, sodort, mint ömlő fergeteg, új himnusz csendült fel a menet élen, mikor elértük végre a TERET! Csókíze volt a levegőnek, én is ott mentem, akkor is veled...”

(*Akkor is veled, 1945. május 1.*)

Az erős kötelék kitartott az élet végéig. Láng Évának elesett állapotaiban mindig volt kihez fohászkodnia:

Lelkem kegyelmet esdekel.
Lesz-e, ki a földről felemel,
hogy újra talpraálljak?
Támaszd erősen hitemet.
Babonázzon meg szemed,
hogy útamra találjak.
A kezem fogd, mert elesem.
Karod a mankóm, keresem
a gerinced, a vállad.
Hogy megtartsan az életem.
Mert nélküled teher nekem.
De zsákmány a halálnak.

(*Zsákmány*)

Láng Évánál minden rendhagyó. Ifjúkori szerelmes verse – az egy május elsejein kívül, ami inkább a szabadság önfeledt himnusza – nincsen, de ahogy öregszik, egyre nagyobb késztetést érez, hogy megvallja saját érzelmeit, és ezzel mintegy előhívja, elővarázsolja a másikat. Nem mintha elhidegültek volna egymástól, de az öregség tudata – hát, az öregség tudata ellen a legjobb ellenszer a szerelem.

...

Foszlik a gyúrt, gyolcs lepedő. Oszlik a bőr. Ránkra redő.
Látod utunkat követő sorsfonalat. Tánc. Temető.

...

Botladozunk, vén csoszogók. Jönnek az új szórakozók.

(*A hatvanhatodikra*)

Eddig az öregségtudat. Szerelmes verseit pedig mindig a természet hívja elő: Láng Éva tudja, de akarja is, hogy a természet része legyen. Így élete együtt zajlik a természet változásával, az ősz, a tél az elmúlást hozza. Egyik utolsó kötetében (*Mókuserék, 1993*) minden verse szerelmes vers, vagy az évszakhoz kötődően, vagy a férjjel megélt kettősükről szól bennük, vagy a kettő – együtt. Különös ez az öregkori szerelem, mert nem lelki finomságokra, érzelmekre emlékezik, hanem az öreg testben rejtőző vágyakról beszél – ez a téma viszonylag ritka költészetünkben.

...

Míg orgonázza sóhajod, „a csoda nem volt soha jobb!”
Pókfónalon csüngök, lazán. Rád, nem röghöz tapad a szám.

...

Az álom nyugalma elold. Karjába vesz a telihold
 és újra egyesül veled az ajkamról a lehellet.
 Törvényt őriz így a tudat. Látsz bennem minden tévutat.
 Eligazítja a kezed, ahogy a bőrömrre teszed.
 Megragad. Kitép, elrabol az elmulás karmaiból.
 Nem félek. Téged féltetek.
 Soha így nem szerettelek.

Nagyon kedveli az öregség-szerelem-természet egybefonódásában a *két-pólusú* vagy *iker-verseket*. Az egyik első ebben a típusban a *Nagykőrösi nyár*, ill. a *Nagykőrösi tél*. A nyár-versben minden van, ami forró, ami hevít, perzsel, szikrázik – így tombol a természet erotikája.

Azok az igazi, parázs nyarak,
 elfolyt az aszfalt a talpam alatt,
 még este nyolckor is süttött a nap,
 tűzésben lángolt a szalmakalap.
 Csillagtól szikrázott a nyári ég,
 lehulló aranya alig marék,
 a részeg mámorból nem volt elég,
 ...

És a versvégen a szerelmesekre vonatkozó négy sor:

Reggelre átizzott a fekhelyem.
 Betelt a testeddel a tenyerem.
 Az italom voltál, a kenyerem.
 Átölelt kettőnket a kegyelem.

(*Nagykőrösi nyár*)

És a tél, benne az öregkorral:
 Azok az igazi kemény telek!
 Megűlt a havon a varjúsereg.
 Fakutya seperte fel a jeget,
 a tavon a tükör kettérepedt!
 ...
 Az ágra fagyott az égi madár.
 Ridegen bámulta a láthatár.
 ...

A versvégen az összesimulás:

A mi kis vackunkban volt csak meleg.
 Vártuk a csodákat. A jós-jelet
 valóra álmodta a képzelet,
 az izzó nyarak, a kemény telek!

(*Nagykőrösi tél*)

Az iker-versek másik típusa a párbeszédes vers, amelyben ugyanarról beszél a férfi és a nő, de mennyire másképpen! A nő az érzelmeket, a szexualitást dalolja, a férfi bölcselkedik, szentenciákat mond. A hosszú versből csak ízelítőt:

A nő: A kert a bódult nyári hőgutában
tombolt. Vézett. Éledt bennünk a vágy.
Öllettél a sárral döngölt szobában.
– Hány évtized rejt egy álomtanyát? –
A kert – a Cifra – ősvadon. Bozontos,
kuszált az elme, s ősz hajad.
Őrzik a kutacsok a nászt. A gondot.
Mi búcsúzunk. Mindenki már marad?
Nincs szalmaszál kapaszkodó kezünkben.
A messzi csak délibábot mutat.
Múlunk. De most a délutáni csendben
járd be velem az utolsó utat.
Tükörképed gyógyír a szememben.
Az őrületben te vagy a tudat.

...

A férfi: A lét addig tart, míg az ember lázad.
Csak a veríték jelzi, hogy vagyok.
Szíjat hasít bőrömből az alázat,
kenyeremmé tette a haragot.

...

A csuha alól kilátszik a lóláb.
Új hívő váltja fel a hazugot.

...

És hosszú-hosszú versszakokon így, amíg a végén összefutnak az addig széttartó gondolat-szálak: a nő átveszi a szentenciaszerű beszédet a férfitől.

A hallgatás mindent elmond helyettünk.
A szavak, mint a kígyók, áspisok.
Ítélt felettünk minden, amit tettünk.
Fölösleges a szó, a frázisok.
Vagyunk egymásnak, mint az öröklétben
összemosódott lélek és tudat.
Megőriztél a dalban, a zenében.
Együtt leszünk, hol a jövő kutat.
Az örök álmat veled élelem, ébren.
Ajkam csókolja tépett sarudat.

(Ősi tam-tam)

Az „ősi mátkapár”, ahogyan egy versben magukat felstilizálva említi, létrehozta két gyermekét, ők is két-két gyermeket. Láng Éva, minden sötét jövőbe látása ellenére, hisz a túlélésben, a Föld jövőjében, és gondoskodott róla, hogy utódokat adjon a világnak.

Hetedik jelenés: a csipkeverő. A költőnő lelke – cifra láda. Ő maga mindig maszkot visel – hol hétköznapit, hol ünnepit, hol alkalmit –, jelmezeit gondosan megválogatja. Lakásában rend, ízléses dísz tárgyak, régi holmik szeretete. Hát hogyné díszitené lelkét mutató verseit, egyrészt hogy a csengés-bongás némi-képpen elfedje a fekete-hamuszürke látomásokat, másrészt, hogy a neheznél is nehezebb formákkal gúzsba kötött vers ne engedje gáttalanul áradni szenvedéseit, jajkiáltásait. A mai magyar költészetben Weöres Sándor után ő használta a legtöbb versformát, leíró verstanomban rá hivatkozom – Weöres után – a legtöbbször (*A mai magyar vers I-II.*, 1996), 61-szer. Formáinak változatossága abból adódik, hogy az elsajátított ókori, középkori, keleti képleteket nemcsak bravúros könnyedséggel használja, hanem sajátos, csak általa kitalált ritmusokat hoz létre. Emellett a versformák csaknem mindegyikét a magyar ütemhangsúlyos versekre mintázza rá, így teremt szimultán alakzatokat. S hogy a díszítettség még összetettebb legyen: ott is alkalmaz rímet, ahol az eredeti szövegben egyáltalán nincs, és még a rímelésben is megtalálja a teljesen egyedit. A szapphói vers – görög időmértékes forma lévén – nem ütemhangsúlyos, még kevésbé rímes. Láng Éva szimultánná teszi, rímeket alkalmaz benne, de egészen meglepőket: előrimes szapphói versszakokat teremt – ismereteim szerint egyedülállókat. Az egyik előrimes szimultán szapphikus első két sora:

*Kölyökkutyák voltunk farkasok ellen.
Örök-harag szavunk volt az a játék.*

Ezek a cizellált, különleges formák – a bajadér, a tragika és a többi jelenés kívülről látható és láttató művészi megvalósításának megfelelői a versekben. A teljes verstani példatárra itt nincs hely és mód, csak magát a szóbüvöletet szeretném érzékeltetni.

leoninus disztichon: Láttam az éjjel a kertet...Fagy foga marja a berket.
Nincsen rajta virág, korhad az orgonaág.
(„Eszedbe jussak!”)

alliterációs hexameter: Mondd, mért van, hogy a **sz**óló **sz**ádból **sz**ónak az árja...
(Máshol enyésznek)

anapesztikus: Araszolnak az árnyak a hóban,
ahová sose léphet a láb.
(Nézd)

ambroziánus: mert számon kér az únt falat,
megfaggat emlékeztetõn
(Számonkérés)

prózába tördelt (álarcos) és rímes ambroziánus:
„Most ötvenhárom évesen, a számadástól terhesen, még ömlik, mint a tenger-ár, és tágul,
mint a láthatár...”

(Most, ötvenhárom évesen)

prózába tördelt (álarcos) anakreóni:

„Ledönt az esti béke. Az árnyak messze húznak. A testek lomha csöndjét az álmom nyugta várja.”

(Esti mese)

prózába tördelt (álarcos) és rímes anakreóni:

„Avar fedi a kertet. A mag már rég kipergett.”

(Vihar)

prózába tördelt (álarcos) és rímes jambikus tízesek, a vers egyetlen, másfél oldalas mondat:

„Ez már nem vers, ez gyónás, vallomás, csak morzejel, ahogy aritmiás szív-dobbanás ismétli meg magát, még itt vagyok, a levegő szagát még érzi málló, múló pórusom, ülök az erkélyen augusztusom...”

(Jelenidőben)

ionicus a minoré-k a sorvégen anapesztussal, a kólonhatár egybeesik a szóvégekkel, tehát szimultán:

Szine sincsen csupa zöldnek, a levél ha lepereg
csupasz inda. Botladoznak a lehulló levelek.

(Kergetőznek sikolyok)

hasonló, ha minden negyedik szótag is rövid: *harmadik paiónok anapesztussal:*

Csupa mámor ez az Éden. Az a jó, ha idebújsz
a szívemre, ha a csendben ide vállamra borulsz. (Tele tűzzel)

két adóniszi kólon kapcsolata:

hány pici tányér, bővizü teknő
gyúrte be forró könnyeitek.

(Láttelelet)

anapesztusok, minden lábhatáron szóvég, így három szótagos magyar ütemhangsúlyos egységek is keletkeznek – szimultán ritmus, rímekkel:

Kocsiszín, farakás. Az a rács-faparázs: ma hamu.
A kaput lesi út. Hova fut? Hova jut? Vele megy az az egy...

(Fagyöngy)

ugyanez a forma, kereszttrimesen:

Leborult a sötét. Hüls az ég. Kuneső közelít. Mar a lég.
A tanyát veri szél, de a föld csupa kosz-lila. Köd beszövétt...

(Kuneső)

különbéle sorhosszúságok kétféle (három és hat szótagos) szimultán anapesztussal:

Az a kép hova lett? Az a szín kifakult.
Hol a régi tanyánk?
A tükör bevakult.
Facölöp, fapalánk. Laza bodzavirág köves utcason.
Kapu nyílik-e ránk?

(Kirekeszt)

két anapestust egy ionicus a minore zár le a sorban – ez is szimultán:

Jön az ősz, mar a szél – csupasz emlék.

Hova tűnt el a múlt? Hazamennék.

(Megaláztak)

három anapestust zár le a sorvégen egy krétikus – a megoldás itt is szimultán:

Ez a nap se külön! Ma a csönd rámugat!

A tudat kiveséz. Riogat! Fosztogat!

(Közöny)

hosszú sor choriambusokból, a kólonhatárokon szóvégek – szimultán:

Foszlik a nyútt gyołcs lepedő. Oszlik a bőr. Ráncra redő.

(A hatvanhatodikra)

átvétel Fábri Péter Haláltáncának egyedi ritmusa után (a kapcsolat a témából adódik)

Gyere táncoljunk! Sose táncoltunk.

Nem voltam még soha bálban.

Csak az ócska ruhám, a szakadt tunikám,

olcsó szandál fedi lábam.

(Gyere táncoljunk!)

saját leleményű, nyolc szótagos ütemhangsúlyos sorok, 3//3//2 tagolásban:

Örökké pörölkök veled.

Ajkamon neved a veret.

(Veret)

trochaikus lejtésű, 4//4//4//3 tagolású hosszú sorok, a nyolcas-hetes periódus egybeírásával:

Mondd, mi őrzi álmod éjjel messzi útra, merre jár?

Éj nyugalma kell a testnek. Minden este egy halál.

(Amíg)

A hosszú sorok általában az epikus nyugalom, lassú áramlás hömpölyögtetésére alkalmasak. Láng Évánál nem.

három szótagos rövid ütemekből álló, végén két szótagossal záró hosszú sor 3//3//3//3//3//2 tagolásban (rövid, gyors lélegzetet imitáló forma):

Megvertél, Istenem. Halálig viselem kezedet. Félek.

Nem tűr meg nyugalom. Bőjtjeim szomorú-keserű-édes

kínjaim...

(Jeremiád)

két anakreóniból épít hosszabb sort, és két ilyen sort zár le egy rövidebb harmadikkal, amely saját leleményű, tükörszimmetriás kólon:

Már nem vigyáz anyám rám, hozzád kötött a sorsom.

Karodban újra élek, a csókod, mint az óbor.

Őrködj felettem.

(Őrködj felettem)

A *szimultán, trochaikus, álarcos felező nyolcas* (eddig négy verstani kötettség) Láng Évánál úgy szólal meg, hogy a versszakok sorai különös rendben követik egymást: az első szakasz második sora lesz a következő szakasz első sora, a második szakasz első sora azonos az első versszak második sorával, a második szakasz második sorából lesz a harmadik szakasz első sora, és így tovább. A leírva nehezen követhető rendet illusztrálom:

Azt az utat megtalálom,
rálelek rejtek-nyomára,
rátalál az éber álom
vadcsapásra, fűre, fára.

Rálelek rejtek-nyomára,
keresem a lábak léptét,
vadcsapásra, fűre, fára
rátalálok, nem kell térkép.

...

és így tovább, amíg a zárósor az első szakasz variációjával búcsúzik:

rádtalál az éber álom.

(Azt az utat)

Az örök elégedetlen, a maga elé elvégezhetetlennek látszó feladatokat állító kísérletező (emlékezzünk a *Megéri!* című vers vallomására: „Nekem kell a sok, a még több, és a mindezért járó jutalom / összerogyás...”) egy neurotikus-mániás roham alkalmából szinte rám támadt: „Mondj már valamit, amit még nem csináltam, ami nagyon nehéz és meg kell küzdenem érte!” Nyugodtan, de Éva kudarcában majdnem biztosan mondtam neki: „Vedd elő a *Világirodalmi lexikon* 11., *pragm – rizz* kötetét, keresd ki belőle a provanszál versformákat, és írd belőlük!” Azt hittem, a lehetetlen feladat lecsillapítja. Azonnal elkezdett *cossantékat, trioletteket, sixaineket*, egy egész *Provanszál pásztorénekek* ciklust írni – tökéletes ritmusmegvalósításokkal, a bonyolult refrénszerkezetek pontos visszaadásával. Egy 1996-ig csak kéziratban őrzött magyar példa nyomán (Szerdahelyi István: *A hinta*) írt jónéhány *triolettet* (*Csapda; A bolyban; Rögből rögbé*), közülük az egyiknek az első szakaszát idézem:

Mi összeköt, halálon túl kitarson,
ha egy csapdába estél már velem.
Újrakezdjük a Vénuszon? A Marson?

Mi összeköt, halálon túl kitarson:
ős mátkapár... Az éteri arcon
nem földi fény. Nincs rajta félelem.
Mi összeköt, halálon túl kitarson,
ha egy csapdába estél már velem...

(Csapda)

Ezeket egy kötet számára gyűjtötte össze (*Köldökszínóron*, 1997). De nem hagyta nyugodni a spanyol *glossza* sem, amely versforma lényege, hogy egy

versből kiválasztott (általában első) strófa minden sorából egy új versszakot kell írni, így annyi versszak lesz az új versben, ahány soros a választott versszak volt. Ritmusát és rímeit is követni kell. Láng Éva itt is újít: egy Nemes Nagy Ágnes-költemény versszakának sorait fordított sorrendben követi:

a Nemes Nagy Ágnes versszak:

Sose láttam ilyen éjet,
feketénél feketébbet.
Ver a zápor, jeges ostor.
Szabadíts meg a gonosztól!

Láng Éva glosszájából az első két szakasz:

Körülöttem de sötét lett.
Ma az árnyak feketélnek.
Ha kerítő lesz a vétek,
tovatúnnek a remények.
Sose láttam ilyen éjet.

Csak a bánat pöröl érted.
Amit adtam, sose kérted.
Imaszó legyen a vérted,
ima fesse oltárképed,
feketénél feketébbet.

(*De sötét lett*)

Várad Szabolcs *villanellájával* is versenyre kelt. Várady versének címe: *Minta érték nélkül.* A Láng Éva-vers:

Illatfelhőbe hőkken
a réten egy Kamilla.
Miközben ürge szökken,

ugrálnak őszi ködben,
akár a kergebirka.
Illatfelhőbe hőkken

a lány, s fiú. A ködben
de szaggatott a trilla,
miközben ürge szökken.

– *Mikor szeress, ha most nem?* –
Két táguló pupilla
illatfelhőbe hőkken.

– *Találkozunk-e Kölnben?* –
Nem! Jobb nekünk Sevilla! –

Miközben ürge szökken
a vágy ölén. Ha csöppen
a könny, a szem. A pilla
illatfelhőbe hőkken.

Miközben ürge szökken.

(Kergebírka)

Könnyen kipergette az angol *limerick* ritmusát és rímvariációit:

Három lányt kerget egy garázda.
Kettejük afféle parázna.
A szűzet estében
meglökte.
Sebtében
vitte egy útszéli garázsba.

A két nő az ajtón belesett.
– „No nézd! Egy virgóval kevesebb!” –
Ahogy ott végződött,
végenincs – kezdődött.
Aztán egy másikat keresett.

(Limerick a garázsban)

A ritmusok bravúros bűvészt elbájolták a keleti metrumok is. A *gázel* (*ghazal*, *ghazel*) lábakra nem bontható szótagsorozata Láng Évánál nemcsak hibátlan, de még a szimultaneitás kötöttségét is magára öltötte, és így, e kettős kötésben, szép, mint minden természetverse:

Fonnyadt a levél,
a fagyöngy a vörösből rőtbe megy át.
Barnállik a lomb.
Jön a szél, simogat, vagy tépi ruhád.
Túnt nyár szomorít.
Tavaszok tovacsattant csókja puhább.
Félünk, te meg én.
A fohász melegít, mennybéli subánk.

(Mennyei gázel)

Nem maradhatott ki a nyolcvanas évektől egyre nagyobb *haiku*- és *tanka*-divatból sem. A *tankát* rejtelmesen, tájba simulóan írja, paradoxonnal a végén:

Őszi éjszakán
ködbe vész az út,
melyre léptem ült.
Honnan visszajött a gond,
mert utolért túnt napom.

Haikui szellemesek, olykor maróan szarkasztikusak:

Oltár a haza.
Feláldozod érte mind-
azt, ami másé.

vagy a természeti szimbolikával élve elégikusak, szomorúak:

Lepke-virágom,
csontkezű tél letarol.
Nincs hova szállni.

Az utóbbi példában még azt az igényét is kielégíti, hogy magyarrá tegye az idegen formát: ennek a haikunak az első és a harmadik sora egy-egy adóniszti külön, a középső, hét szótagos pedig daktilikus sorozat.

A csipkefinom mintázatú versek szózenéjükkal igyekeznek megszépíteni, eltakarni a sötét mélységet, ahonnan a költőnő szól. A finom csipke mögül azonban úgy tűnik át mindaz, amit rejteni akart, mint a fekete, fehér vagy rózsaszín kalapfátylak mögött izzó tekintet, szivárgó könny.

Láng Éva egész költészete hatalmas erőfeszítés arra, hogy megpróbálja feledtetni rettegését, élvezze és szeresse az életet. Néha sikerül neki: ezt bizonyítják a fentebb példaként bemutatott szellemes, vidám versei, ragaszkodása mindahhoz, amit számára a haza jelent. Amiként az élet mellett tette le voksát, amikor új családot alapított, úgy rémlátomásai, Kasszandra-jóslatai ellenére is olyan testamentumot szán az utókornak, amely minden motívumával az élet és a jövő felé mutat. A vers címe nem testamentum – lehetne az is –, de megszólítása nekünk szól, mindenkinek, aki szavát meghallja és megérti.

Kell-e mondanom, hogy a forma bravúros: álarcos ambroziánus, ami Szent Ambrus költészete óta az istenekhez szóló himnuszok mértéke? Láng Éva ezzel tesz minket méltóvá arra, hogy felemelkedjünk a testamentum magasztosságába.

Rátok hagyom

A hegyeket és az eget, a változó természetet, a csipkefoltos párafelhőt, a völgyből gőzölgő nyarat, a szétterülő füstös alkonyt és a setét csillag-szikrázó éjszakát, sötétkék árnyú éjszakát, holdsárga, metsző éjszakát, harangvirágos éjszakát, gyermekkor álmú éjeket, pityangkoszorús éjfelek perzselt tűztorkú fényeit, zsoldáros nászi éjszakák, szívdobbanásos éjszakák, jaj, régi ízű éjszakák bánatbarlangos éveit, bográcsos esti koncokat, a kecsketej habzó fölét, kalács belét, a mazsolát, a kékvirágos terítőt, ablak alatt a zongorát, lisztes ládánk göcsörtjeit, öreg diófánk sátorát, az őszi gyászt, a lábnyomok őserdejét, törpe énem gyermekszemét, halálra gyilkolt éveket, a tömegsírt, két tetemet, karóba húzott napokat, kábán alél kút-éjeket, félelmemet, ha már minden egyre megy – rátok hagyom, segítsenek!

Körülölelnek a hegyek, s a szakadékok zengenek...

Szepes Erika

